GERBEN POST

SCHÖFER & CO.

FAMILIEBEDRIJF IN VERZETSZAKEN

2021 Prometheus Amsterdam

Opgedragen aan:

Frederik Maurits, August, Sophie, Arnold, Henriëtte, Soppa, Rudi, Bernardine, 'Oom Ben', Bram, Lieschen, Erna, Maurits, Hans, Gertrud, Cäcilie, Walter, Henriëtte, Levie, Sara, Deborah, Eddy, Meyer, Gerson, Aaltje, Eduard, Jaap, Henny, Maurits, Sara, Siegfried, Bertha, Hans, Joost, Engel, Rike, Emanuel, Walter, Albert, Dorothea, Lodewijk, Ada, Joseph, Loet, Jetty, Frans, Else, Evert, Jan, Willem, Jan, Leo, Gerrit, Piet, Wally, Gideon, Suzanne, Jack, Flora, Jacob, Elly, John, Bernard en Matthieu – allen slachtoffer van naziterreur en rassenwaanzin.

© 2021 Gerben Post
Omslagontwerp Suzan Beijer
Foto omslag Schöffer / Stadsarchief Amsterdam / 30460-13
Foto auteur Marco Bakker
Lithografie afbeeldingen BFC, Bert van der Horst, Amersfoort
Zetwerk Elgraphic
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 4831 7

1

HET DOBBELSTEENHUIS

PATIE EN POETIE

> 'In't nieuwe huis, komt al 't gespuis, met veel gedruis.
> In mei gaat het aan de gang, in juni zitten ze er al lang.
> Van binnen moet het prachtig zijn, van buiten blijft 't een vreemde aanschijn.
> Het is nu zwart-wit, geblokt als dit →'

Sinds haar huwelijk in oktober 1917 houdt Sara een zogeheten klachtenboek bij waarin logees op- of aanmerkingen kunnen maken over hun verblijf bij de Schöffers, en het fungeert ook een beetje als een soort dagboek. Op 1 mei 1925 schrijft Sara hierin over de nieuwe woning die zij en haar gezin zullen betrekken. De pijl wijst naar een oude foto waarop Sara en een vriendin allebei dezelfde geblokte jurk dragen. Een bladzijde eerder heeft Sara al een knipsel uit een Duitse krant in het boek geplakt waarin de bouwstijl van de architect wordt geprezen om zijn moderne uitstraling.[1] Het huizenblok in de Hacquartstraat heeft een zwart-wit geblokte tegelversiering onder de dakgoot, op de erkers en de balkonranden waardoor het blok door buurtbewoners ook wel gekscherend de 'dobbelsteenwoningen' wordt genoemd.[2]



Hacquartstraat 6 in de sneeuw.

Sara lijkt het maar lastig te vinden om te wennen aan het uiterlijk maar het huis op nummer 6 is nu eenmaal al gekocht en het appartement in de Wanningstraat voldoet niet meer aan alle woonwensen. Sara en Conrad zijn daar na hun bruiloft gaan wonen maar nu, ruim zeven jaar later is het te klein geworden voor hun jonge gezin met inmiddels drie kinderen: Lidia van zes jaar oud, Peter van vierenhalf en de kleine Ivo wordt aan het eind van de maand drie. Er was nog een vierde kind. André werd eind november 1924 geboren, maar hij is niet ouder geworden dan een paar maanden. Conrad en Sara worden door hun kinderen steevast Patie en Poetie genoemd. Naar alle waarschijnlijkheid komen deze koosnamen van de kleine Lidia, van toen ze net begon met praten; ook andere familieleden en vrienden gebruiken deze namen vaak.[3]

Dat het gezin Schöffer in zo'n modern huis gaat wonen, is niet verwonderlijk. Conrad en Sara hebben allebei interesse in al-



Peter, Ivo en Lidia op het balkon van het appartement
in de Wanningstraat.

lerlei soorten van vernieuwing en vooral Conrad is gefascineerd door techniek. De moderne Amsterdamse architectuur vindt hij prachtig en moderne meubelstukken hebben ook zijn aandacht. Hij heeft stalen meubels gekocht die door iedereen als koud en lelijk worden omschreven, maar hij is er enorm blij mee. Wanneer de familie naar Oostenrijk op vakantie gaat, staat er altijd een overnachting in Stuttgart in het reisschema. Vanaf een heuvel heeft het gezin dan goed uitzicht over de moderne Van der Rohe-villa's en -gebouwen. Het blijft echter niet bij techniek en architectuur, ook in de opvoeding van hun kinderen houden Sara en Conrad er moderne ideeën op na. Er heerst een liberale sfeer in huize Schöffer en Lidia, Peter en Ivo gaan alle drie naar de Eerste Montessorischool in de Lairessestraat, een particuliere school die is opgericht in 1920. De moderne vorm van onderwijs spreekt Conrad en Sara erg aan, en daarnaast is het ook gewoon handig dat de school niet ver

lopen is, op slechts een paar minuten wandelen vanaf de Hacquartstraat.

Op de school zitten veel kinderen van sociaaldemocraten, die over het algemeen ook voor de modernisering binnen het onderwijs zijn. Veel van die kinderen zitten bij de Arbeiders Jeugd Centrale (AJC) en dragen rode dassen. Ivo niet, die zit bij de padvinderij en moet op de verjaardag van de oprichter daarvan in uniform naar school komen. Dat maakt gelukkig allemaal niet uit, de kinderen van de AJC doen dat op 1 mei, de dag van de arbeid. Ivo vindt de school erg prettig, vooral ook omdat er allerlei kinderen met verschillende soorten achtergronden op zitten.[4] Ook veel Joodse en een van hen wordt Ivo's vriend voor het leven: Gideon Kahn, en het fijne is dat hij schuin tegenover de familie Schöffer in de Hacquartstraat woont, op nummer 17.

'EEN ECHT HOTEL!!!'

In de zomer van 1928 is Amsterdam het toneel van de negende Olympiade. Van over de hele wereld komen er sporters en toeschouwers naar Nederland en dit brengt Sara op het idee om in het huis in de Hacquartstraat tijdelijk een pension in te richten om zo wat extra geld te kunnen verdienen. Vol trots – in hoofdletters en met uitroeptekens – schrijft ze dan ook in haar 'klachtenboek' dat het huis een echt hotel geworden is. De spelen duren twee weken, van 28 juli tot en met 12 augustus, al komen de eerste gasten al veel eerder. Mr en mrs Jones uit Ohio arriveren op 13 juli en ze blijven ruim twee weken. Hier blijft het niet bij. Zo komt er ook een Zwitserse sporter bij de Schöffers in huis en een graaf en gravin uit Velp, die overigens bijzonder tevreden zijn over hun bezoek. 'Onder de directie van dit hotel, voelen wij ons uitermate wel,' schrijven ze in het klachtenboek. De baron en barones van Hardenbroek verblijven een nachtje in het

pension, en een Duitser die 'Nord, Süd, Ost, West, bei Schöffer best!!' schrijft. Er is zelfs iemand die helemaal vanuit Australië naar Amsterdam getrokken is. John Rutter uit Sydney poseert vrolijk voor de fotocamera samen met Watje, de geliefde kat van de familie.[5] Sommige gasten blijven een nacht, anderen een paar dagen, twee weken of in een enkel geval twee maanden. Er zijn zelfs momenten dat er te veel boekingen zijn maar Sara lost dit op door in de buurt rond te vragen of er nog ergens een kamer over is en zo lukt het haar steeds om iedereen onderdak te geven. De 'buitengasten' komen wel op nummer 6 eten en Conrad en Sara staan altijd voor hun gasten klaar om hun uit te leggen hoe ze in Amsterdam het beste hun weg kunnen vinden.

Het pension is een daverend succes en zelfs buiten Amsterdam wordt het een begrip. Daarom besluit Sara om er na de Olympische Spelen mee door te gaan. Nu niet meer in de vorm van een hotel maar met 'paying guests', zoals dat heet: meisjes uit gegoede families die de leeftijd hebben om op zichzelf te gaan wonen, kunnen op kamers gaan bij de familie. Jongens zijn ook welkom, maar dan als buitengasten die wel gezellig mee-eten, bij mooi weer in de tuin komen zitten en 's avonds ook welkom zijn om het gezelschap van de Schöffers en de andere huisgenoten op te zoeken.[6] Het eerste meisje dat bij de familie intrekt, komt al in september 1928. Het is de vierentwintigjarige Titia Groeneveld, en ze wordt al snel gevolgd door andere jongedames en een aantal mannelijke studenten.[7]

De wereldwijde crisis in het begin van de jaren dertig zorgt ervoor dat Conrads zaken niet meer goed gaan. Zijn grootvader is in 1850 vanuit Duitsland naar Rotterdam gekomen en heeft daar een koffiehandel opgezet. Zijn zoon, Conrads vader Conrad August, haalt de zaak naar Amsterdam waar hij er een bloeiend bedrijf van maakt en nu is het in handen van Conrad en zijn broer. De crisis zorgt niet voor een faillissement, maar de zaak wordt wel zo klein dat er niet genoeg werk meer is voor

beide directeuren. Conrad moet nu zien rond te komen van hier en daar wat baantjes en klussen. Hij is dus niet werkloos geraakt maar het komt wel erg goed uit dat er inkomsten komen uit de verhuur van de kamers.[8] Sara's idee om op deze manier wat extra geld te verdienen, blijkt bijzonder goed te zijn geweest.

De dagen in huize Schöffer hebben een vaste indeling, vooral waar het gaat om de maaltijden en de tijdstippen waarop de koffie klaarstaat. Ontbijten kan tussen acht en tien uur 's morgens. Om halfelf kan er een klein kopje koffie gedronken worden waarna Sara zelf even pauze kan nemen tot kwart voor één. Dan klinkt er het geluid van een gong die aankondigt dat de lunch bijna geserveerd wordt, om vijf uur is er thee met wat lekkers erbij en rond een uur of zes drinken de heren een stevige borrel. Een kwartier later klinkt de gong omdat het diner klaar is, en om halfacht, als het eten op is, is er weer koffie waarna ieder zijn eigen weg gaat.[9] Het is gezellig in het huis in de Hacquartstraat. De huisgenoten schrijven in het klachtenboek dan ook vooral dat het onbegrijpelijk is dat er überhaupt een dergelijk boek is: waarom een klachtenboek als er niets te klagen valt? De sfeer in huis is bijzonder goed en bij de Schöffers voelt iedereen zich altijd snel thuis.[10]

DE BOEKENKAST VAN GROOTVADER BURGER

Binnen het gezin is Ivo een beetje een vreemde eend in de bijt. Zijn broer Peter houdt erg van knutselen en hij legt een groot technisch talent aan de dag. In 1930 lukt het hem op tienjarige leeftijd zelfs al om een radiotoestel te bouwen. Met zijn vader deelt hij de technische interesse en samen zitten ze er vaak over te kletsen. Lidia is vooral heel creatief, maar Ivo is meer een boekenwurm en Sara vindt dat prachtig. Dat heeft hij dan tenminste geërfd van haar kant van de familie want daar waar de

Schöffers van oudsher echte kooplieden zijn, zijn de Burgers juist heel geleerd. Oorspronkelijk waren het rijke reders uit Rotterdam geweest maar op een gegeven moment zijn de Burgers de wetenschap ingegaan.[11] Sara's vader Combertus is daar een goed voorbeeld van. Hij is de bibliothecaris van de Universiteit van Amsterdam en twee keer gepromoveerd, een keer in de klassieke letteren en een keer in de rechtswetenschap.[12] Na zijn pensionering is grootvader Burger doorgegaan met studeren,



Opa en oma Burger, vergezeld door Maria, Sara en Charlotte.

al neemt hij nu wel vaker de tijd om samen met zijn echtgenote, grootmoeder Alida, op reis te gaan. Het bejaarde stel reist door streken rondom het Middellandse Zeegebied, Anatolië of het Atlasgebergte en trekt dan veel bekijks. Combertus' lange witte baard maakt hem tot een markant persoon met een karakteristiek uiterlijk.

Toch is Combertus het liefst thuis in Amsterdam. Hij is een echt familiemens met een grote behoefte aan gezelligheid.[13] Ivo gaat vaak bij zijn grootouders langs in hun oude huis aan de Overtoom. Boven, in de prachtige, grote studeerkamer haalt Combertus dan altijd mooie boeken uit zijn kasten tevoorschijn die hij voor Ivo klaarlegt zodat hij ze kan bekijken. Het zijn vooral de boeken met plaatjes over de vaderlandse geschiedenis, of boeken over ontdekkingsreizen waardoor Ivo als zevenjarige jongen in de ban raakt van geschiedenis.

Toch voelt Ivo zich binnen het gezin absoluut niet alleen. Het huis is met alle huisgenoten natuurlijk lekker druk,[14] en er komt regelmatig familie over de vloer, onder anderen zijn neefje Co, of Cootje zoals hij liefkozend door de familie wordt genoemd. Co is twee jaar jonger dan Ivo maar dat maakt niet uit, ze kunnen het erg goed met elkaar vinden en ze spelen veel samen, ook met Peter erbij. Lidia heeft veel plezier met Co's zusjes Marijke en Lilly, die nu nog door iedereen Charlotte of Lotje wordt genoemd. De zusters Sara en Maria hebben een goede band en hun kinderen groeien dan ook met elkaar op.[15]

In het klachtenboek beschrijft Sara de gezellige familiebijeenkomsten. De verjaardagen van de kinderen worden altijd uitgebreid gevierd en er worden regelmatig etentjes georganiseerd. In het boek tekent ze er dan een tafelschikking bij om te laten zien wie waar zit. De koperen bruiloft van Jacob en Maria Meulman wordt op 8 maart 1930 in de Hacquartstraat gevierd



'Onze zes kinderen' schrijft Sara boven deze foto in het klachtenboek. Van oudste naar jongste en van links naar rechts: Marijke, Lidia, Charlotte, Peter, Ivo en Co.

met een uitgebreid diner, twee maanden later gevolgd door het feest ter ere van hetzelfde jubileum, maar nu voor Patie en Poetie. Ook Conrads ouders en zijn broer en zus zijn vaak van de partij op feestjes, net als de grootouders Burger en Sara en Maria's drie broers onder wie Frits, die zelfs met zijn verloofde Anneke een tijd lang bij de familie Schöffer komt wonen. Op 22 september 1930 trouwen ze vanuit het huis in de Hacquartstraat en Lidia, Marijke en Lotje zijn de bruidsmeisjes.

Het leven is goed en er is veel te vieren, al is het niet alleen maar gezellig en leuk in het dobbelsteenhuis. Op maandag 6 juli 1931 schrijft Sara in haar klachtenboek dat er grote verslagenheid binnen het gezin heerst. Dokter Gajentaan komt net te laat, al had hij waarschijnlijk sowieso al niets meer kunnen doen. Watje is dood: 'Crematie in de verwarming.'[16]